

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА****THEORETICAL BASES OF FORMATION OF A TECHNIQUE OF INVESTIGATION
CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF HOUSING CONSTRUCTION**

Бруссо К.М., здобувач

Донецького юридичного інституту МВС України

У статті проведено аргументовано, що криміналістична характеристика як наукова категорія є теоретичним підґрунтям, на якому розробляється методика розслідування кримінальних правопорушень. Зміст криміналістичної характеристики становить комплекс відомостей про злочинну діяльність, що має пізнавальне (побудова описової моделі злочинної діяльності) та аналітичне (встановлення кореляційних зв'язків між елементами, що мають закономірний характер) значення. З урахуванням обох складових можливе формування криміналістичної методики як продукту наукового аналізу, з одного боку, і практичного інструментарію у вигляді конкретних програм (алгоритмів) розслідування – з іншого. До головних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва належать: спосіб підготовки, учинення та приховування злочинів; обстановка вчинення злочину; предмет злочинного посягання; відомості про осіб, які вчинили злочини, злочинні групи та потерпілих; слідова картина злочину. Пізнання закономірних зв'язків між зазначеними елементами (причинно-наслідкових, інформаційних, просторових і часових) сприяє успішному вирішенню завдань на всіх етапах розслідування та конкретизації застосованих криміналістичних прийомів і засобів.

Така повна та змістовна характеристика кожного конкретного кримінального правопорушення, що включає всі його індивідуальні особливості, є обов'язковою умовою повноцінного дослідження, що здійснюється з метою формування методики розслідування. Необхідною умовою ефективною діяльності працівників правоохоронних органів щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва є аналіз й узагальнення практики розслідування у два етапи: належне вивчення та узагальнення змісту злочинної діяльності, поведінки злочинця під час підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, а також закономірностей виникнення слідів; аналіз та узагальнення позитивної практики щодо виявлення й розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва та встановлення закономірностей механізму виявлення слідів і прогнозування поведінки злочинця.

При формуванні методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, особливу увагу слід звертати зв'язки елементів криміналістичної характеристики. Потребує опрацювання й нормативно-правова база, що регламентує порядок проведення певних робіт, тендерних закупівель, здійснення робіт з підвищеною небезпекою, організацію заходів з охорони праці на об'єктах проведення будівельних робіт, укладення договорів тощо.

Ключові слова: житло, будівництво, корупція, наукові дослідження, методика, розслідування, криміналістична характеристика.

In the article it is argued that forensic characteristics as a scientific category is the theoretical basis on which the methodology of investigation of criminal offenses is developed. The content of the forensic description is a set of information about criminal activity, which has a cognitive (construction of a descriptive model of criminal activity) and analytical (establishing correlations between elements that are natural) value. Taking into account both components, it is possible to form forensic methodology as a product of scientific analysis, on the one hand, and practical tools in the form of specific programs (algorithms) of investigation - on the other. The main elements of the forensic characteristics of criminal offenses in the field of housing include: the method of preparation, commission and concealment of crimes; the circumstances of the crime; the subject of criminal encroachment; information on perpetrators, criminal groups and victims; trace picture of the crime. Knowledge of the natural connections between these elements (causal, informational, spatial and temporal) contributes to the successful solution of problems at all stages of the investigation and specification of the applied forensic techniques and tools.

Such a complete and meaningful description of each specific criminal offense, including all its individual features, is a prerequisite for a full-fledged study carried out in order to form a methodology of investigation. A necessary condition for effective law enforcement officers to investigate criminal offenses in the field of housing is the analysis and generalization of the practice of investigation in two stages: proper study and generalization of criminal activity, criminal behavior during preparation, commission and concealment of criminal offenses, and patterns of criminal offenses. ; analysis and generalization of positive practice in detecting and investigating certain categories of criminal offenses in the field of housing and establishing patterns of the mechanism of detection of traces and prediction of criminal behavior .

When developing a methodology for investigating criminal offenses in the field of housing, special attention should be paid to the links between the elements of forensic characteristics. The normative-legal base regulating the order of carrying out certain works, tender purchases, realization of works with the increased danger, the organization of measures on labor protection on objects of carrying out construction works, the conclusion of contracts, etc. also needs working out.

Key words: housing, construction, corruption, scientific research, methods, investigation, forensic characteristics.

В умовах стрімкого розвитку ринкової економіки в Україні проблема протидії корисливим посяганням на майно та іншим кримінальним правопорушенням у сфері житлового будівництва набуває особливої гостроти та актуальності, що потребує зведення в єдину теоретичну концепцію характеристик окремих їх виявів, зокрема різних видів розкрадань, кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, проти безпеки виробництва та інших, важливих з погляду пізнання загальних закономірностей злочинної діяльності та методологічних засад розслідування на нинішньому етапі розвитку кримінального процесуального права та оперативно-розшукової діяльності.

Розроблені наукою криміналістичні рекомендації є важливим інструментарієм слідчого, інших компетентних суб'єктів, що залученні до кримінального провадження – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях [1, с. 570].

З огляду на зростання рівня злочинності й потребу в оптимізації розслідування таких специфічних кримінальних правопорушень, особливою нагальністю вирізняється наукове розроблення низки методик з найбільш важливих ключових напрямів, що можливе лише за умови детального вивчення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва.

Вперше про криміналістичну характеристику, як елемент методики згадується в дисертації Л. О. Сергєєва ще у 1966 році [2]. Так, прийнято вважати, що саме цей автор запровадив у науковий обіг термін «криміналістична характеристика», і думачив його як сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів учинення і слідів відповідних видів кримінальних правопорушень, об'єкта посягань, обставин, що характеризують учасників кримінальних правопорушень та їх злочинні зв'язки, час, місце,

умови й обстановку вчинення кримінального правопорушення [2; с. 10; 3, с. 40].

Не вдаючись до наукових, водночас провівши аналіз різних теоретичних поглядів вчених-криміналістів на криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, варто зазначити що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва – це система відомостей, розроблена наукою і практикою, що відрізняє кримінальні правопорушення у сфері житлового будівництва від інших видів кримінальних правопорушень та визначає програму слідчих (розшукових) дій (СРД), негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), спрямованих на виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, а також сприяє правильній оцінці слідчої ситуації, що склалася, та визначає перспективно-прогностичну оцінку ходу досудового розслідування.

Криміналістична характеристика як наукова категорія є теоретичним підґрунтям, на якому розробляється методика розслідування кримінальних правопорушень. Зміст криміналістичної характеристики становить комплекс відомостей про злочинну діяльність, що має пізнавальне (побудова описової моделі злочинної діяльності) та аналітичне (встановлення кореляційних зв'язків між елементами, що мають закономірний характер) значення. З урахуванням обох складових можливе формування криміналістичної методики як продукту наукового аналізу, з одного боку, і практичного інструментарію у вигляді конкретних програм (алгоритмів) розслідування – з іншого.

До головних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва належать: спосіб підготовки, учинення та приховування злочинів; обстановка вчинення злочину; предмет злочинного посягання; відомості про осіб, які вчинили злочини, злочинні групи та потерпілих [5]; слідова картина злочину. Пізнання закономірних зв'язків між зазначеними елементами (причинно-наслідкових, інформаційних, просторових і часових) сприяє успішному вирішенню завдань на всіх етапах розслідування та конкретизації застосованих криміналістичних прийомів і засобів.

Подібну думку стосовно основних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень поділяє і В. П. Бахін. Учений вважає, що саме вони вирізняються чіткою пошуково-розшуковою спрямованістю та роблять криміналістичну характеристику практичним інструментом розслідування. В. П. Бахін і Б. С. Лук'яничов зазначають, що це найбільш типовий набір криміналістично значущих ознак, які покликані забезпечити службову функцію криміналістичної характеристики. Однак щодо окремих видів кримінальних правопорушень цей набір може видозмінюватися, тобто скорочуватися або розширюватися [6; 7].

Слушно додати, що між даними елементами існують взаємозв'язки [8, с. 393], знання яких дає можливість слідчому (дознавачу) визначити оптимальні шляхи для пошуку та затримання правопорушників. Проте варто пам'ятати і про вихідні ідеї, що закладені у криміналістичній методиці розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним поводженням з небезпечними матеріалами, адже як система взаємообумовлених і взаємопов'язаних СРД, НСРД та інших заходів, що покликана забезпечувати розслідування та попередження злочинів, вона будуватиметься відповідно до певних принципів: суворості відповідності нормам закону; наукової обґрунтованості; зумовленості її характеру і змісту обставинами, що необхідно встановити; поетапності розслідування, що відображає особливості виявлення і збирання доказової інформації; оптимальної організації і тактики проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, що забезпечують вирішення завдань кримінального провадження; комплексного вико-

ристання засобів та можливостей для швидкого і повного вирішення завдань кримінального провадження.

Формуючи криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень пов'язаних зі сферою житлового будівництва необхідно користуватись не тільки криміналістичною наукою, а й використовувати відомості про кримінальні правопорушення з суміжних наук, таких, як кримінальне та адміністративне право, кримінологія, оперативно-розшукова діяльність тощо. Саме тому, ми цілком погоджуємось з думкою М. П. Яблокова, який зазначив, що при формуванні структури криміналістичної характеристики, з огляду на сутність об'єкта, який вона характеризує, необхідно враховувати і використовувати деякі істотні кримінально-правові і кримінологічні відомості про кримінальне правопорушення. [9, с. 8].

Так, положення кримінального права, що встановлюють караність діянь і характер обставин, що визначають відповідальність, є похідною розробки окремих методик розслідування й орієнтиром для визначення предмета доказування щодо конкретних видів кримінальних правопорушень [1, с. 299].

Враховання норм кримінального законодавства та положень кримінального права необхідне при розробці криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, розподілі їх на види, підвиди (групи). При розробці окремих методик розслідування, а також конкретних типових характеристик окремих видів кримінальних правопорушень, завжди враховується, так само як в нормах Кримінального кодексу України визначається те чи інше кримінальне правопорушення, які ознаки включені до опису їх складу, які додаткові обставини мають значення для кримінально-правової класифікації (повторність, попередня змова, види співучасті) [10, с. 79].

Найчастіше використовується загальна характеристика способу вчинення кримінального правопорушення. І тоді на основі узагальнених даних про те, хто раніше вчиняв такі кримінальні правопорушення подібним чином, є можливість встановити досить конкретний напрям пошуку фігурантів кримінального провадження. Зрозуміло, це не будуть дані щодо конкретної особи, а характеристика певної (вузької або широкої) групи людей (судимі, неповнолітні тощо), серед яких слід шукати підозрюваного.

При цьому норми кримінального процесуального права, що регламентують порядок кримінального провадження, теж впливають на зміст криміналістичної методики досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва.

Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України [11], що обумовив суттєві зміни під час досудового розслідування, вплинув на розвиток і вдосконалення криміналістичної методики. Наприклад, проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції забезпечує оперативність судового провадження, безпеку осіб – учасників кримінального провадження тощо, що знаходить своє відображення в рекомендаціях та структурі окремих методик розслідування в тому числі і кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним поводженням із небезпечними матеріалами [1, с. 571].

До того ж загальне завдання криміналістичної методики розслідування безпосередньо пов'язане із досягненням завдань кримінального провадження, що передбачені статтею 2 КПК і полягає у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника

кримінального провадження була застосована належна правова процедура [11].

Власне на підставі загального завдання, у криміналістичній методиці кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва формуються власні завдання, а саме: систематичне узагальнення слідчої, експертної та судової практики; вивчення стану, структури та динаміки злочинності; аналіз кримінального, кримінального процесуального та іншого галузевого законодавства, пов'язаного з встановленням юридичної відповідальності за кримінальне правопорушення [12, с. 229; 13, с. 104].

З урахуванням зазначеного у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень необхідно чітко розмежовувати:

а) теоретичну концепцію як основу формування окремих методик розслідування кримінальних правопорушень;

б) робочий інструмент розслідування як систему зібраних і узагальнених даних про криміналістично значимі ознаки певного виду (групи) кримінальних правопорушень.

Результати вивчення наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених свідчать про те, що за даною тематикою вивчалися теоретичні та практичні проблеми лише щодо окремих видів кримінальних правопорушень, тобто в Україні ще не проводилося комплексного дисертаційного дослідження з проблем розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. Тому наявні наукові напрацювання доцільно згрупувати за такими блоками: у яких розглянуто проблеми розслідування окремих видів (груп) економічних (господарських) кримінальних правопорушень; у яких досліджено проблемні питання виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у будівельній галузі; у яких досліджено проблемні питання виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

Важливе значення для розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва мають праці вчених, що присвячені вивченню порядку законодавчого врегулювання діяльності фізичних та юридичних осіб у сфері будівництва. До цієї групи наукових напрацювань належать праці О. В. Сударенко «Правове регулювання фінансування житлового будівництва в Україні» (2006 р.), О. М. Антипової «Правове регулювання інвестиційної діяльності» (2007 р.), Г. М. Шовкопляс «Регулювання господарських правовідносин при фінансуванні будівництва житла» (2010 р.), К. В. Пивоваров «Удосконалення державної політики в сфері житлового будівництва України» (2011 р.), Т. В. Шевчук «Функціонування та розвиток фондів фінансування будівництва житла» (2012 р.) та інших учених. І хоча перелічені вище праці безпосередньо не стосуються проблематики виявлення та документування таких кримінальних правопорушень, однак окремі положення, які в них досліджено та розкрито, мають значення для розроблення заходів протидії досліджуваній категорії кримінальних правопорушень.

Найбільшу ж кількість робіт присвячено проблематиці розслідування шахрайств у сфері будівництва. З розвитком сучасних технологій і трансформацією законодавчих механізмів регулювання різних господарських, банківських та інших операцій значно активізувалися спроби вчинення шахрайських дій щодо коштів, майна тощо. Насамперед, звертають на себе увагу роботи О. В. Курмана «Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами» (2002 р.), С. С. Чернявського та А. В. Микитчика «Розслідування шахрайств у сфері фінансування будівництва житла», Х. М. Михайлової «Основи виявлення та розслідування шахрайства, учиненого групою осіб у сфері інвестування будівництва» (2009 р.), І. М. Попової «Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла» (2011 р.), Є. В. Белова «Шахрайство з нерухомістю у житловій сфері (способи вчинення і проблеми кваліфікації)»

(2012 р.), Н. Ю. Макарової «Методика розслідування шахрайства, вчиненого у сфері малоповерхового будівництва» (2014 р.), Г. М. Чернишова «Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження» (2016 р.).

Особливо слід зупинити увагу на науковій праці А. П. Запотоцького «Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва» у якій запропоновано порядок (програму) збирання стороною обвинувачення доказів учинення розкрадань у сфері будівництва шляхом проведення комплексу пов'язаних єдиним тактичним задумом слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та організаційних (контрольних) заходів, у тому числі вилучення (шляхом тимчасового доступу або обшуку) й огляду проектно-кошторисної та іншої документації; застосування методів контролю (інвентаризації, контрольних обмірів, економіко-криміналістичного та документального аналізу); проведення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок) будівельної організації; допиту свідків, потерпілих і підозрюваних; призначення та проведення окремих видів експертиз. теоретично обґрунтовано удосконалення нормативної моделі збирання доказів розкрадань у сфері будівництва шляхом упровадження сучасних форм і методів роботи з документальними джерелами інформації та фактичними даними, до яких належать інвентаризація, контрольний обмір, економічний і документальний аналіз, ревізія (аудит), а також пов'язані з ними слідчі (розшукові) й інші процесуальні дії [3].

Відтак зазначені роботи сформували необхідну теоретичну основу з розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. Однак після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), який кардинально змінив становище органів досудового розслідування у правоохоронній системі та положення щодо їх участі у розслідуванні кримінальних правопорушень, постала необхідність сучасного наукового розроблення проблеми з протидії корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва.

Таким чином, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва складається не лише з відомостей загальної криміналістичної характеристики, а й власних складових частин, що допомагають визначити шляхи і методи проведення досудового розслідування; надають можливість зосередити зусилля фахівців на отриманні інформації про умови, в яких було вчинено кримінальне правопорушення; вказують на предмет безпосереднього посягання, час, місце та спосіб вчинення кримінального правопорушення; окреслюють мотив і мету кримінального правопорушення; висвітлюють механізм слідоутворення; вказують на матеріальні цінності, грошові кошти, будівельні матеріали, інструменти, будівельну техніку та інші безпосередні об'єкти, щодо яких було здійснено злочинне посягання [14, с. 29].

Така повна та змістовна характеристика кожного конкретного кримінального правопорушення, що включає всі його індивідуальні особливості, є обов'язковою умовою повноцінного дослідження, що здійснюється з метою формування методики розслідування. Не випадково А. А. Ейсман підкреслює, що криміналістична характеристика одиначного злочину не становить інтересу для науки, оскільки наука вивчає та узагальнює типові, такі, що повторюються [15]. Однак вважаємо, що таке формулювання не є достатнім при формуванні методики розслідування кримінальних правопорушень, оскільки саме лише дослідження «типового» допускає можливість упущення не менш важливих елементів, що негативно позначиться під час використання методики практичними працівниками правоохоронних органів. Адже розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, у тому числі й у сфері

житлового будівництва, буде ефективним лише в тому разі, якщо воно ґрунтується на опрацьованих та узагальнених результатах слідчої й судової практики, поєднуючись з використанням криміналістичних рекомендацій та наукових знань.

Удосконалення наявних та виникнення нових способів учинення кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва зумовлює необхідність ужиття відповідних заходів протидії. Одним із таких заходів є саме розроблення й упровадження в слідчу практику нових криміналістичних методик, адже розслідування кримінальних правопорушень – це діяльність, яка, насамперед, потребує наявності відповідних знань та професійних навичок, терпіння й відповідальності. Кримінальні правопорушення у сфері будівництва не становлять виключення, оскільки є надзвичайно складними для розслідування внаслідок багатогранності технологічних процесів житлового будівництва та великої кількості способів учинення й приховування. Крім того, про ефективне розслідування може йтися лише за умови достатнього криміналістичного забезпечення практичних підрозділів. Для виконання поставленого завдання практичні працівники можуть використати методики розслідування. Вони є головними й самостійними складовими науки криміналістики, які акумулюють та на практиці апробують усі досягнення наукових і прикладних досліджень.

Як інформаційна модель певного виду або групи кримінальних правопорушень, криміналістична характерис-

тика є надзвичайно важливою під час розроблення як комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері будівництва, так і окремих методик розслідування різних категорій корупційних кримінальних правопорушень, наприклад привласнень, зловживань тощо.

Отже, необхідною умовою ефективною діяльності працівників правоохоронних органів щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва є аналіз й узагальнення практики розслідування у два етапи: належне вивчення та узагальнення змісту злочинної діяльності, поведінки злочинця під час підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, а також закономірностей виникнення слідів; аналіз та узагальнення позитивної практики щодо виявлення й розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва та встановлення закономірностей механізму виявлення слідів і прогнозування поведінки злочинця.

При формуванні методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, особливу увагу слід звертати зв'язки елементів криміналістичної характеристики. Потребує опрацювання й нормативно-правова база, що регламентує порядок проведення певних робіт, тендерних закупівель, здійснення робіт з підвищеною небезпекою, організацію заходів з охорони праці на об'єктах проведення будівельних робіт, укладення договорів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 752 с.
2. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дис... канд. юрид. наук 12.00.09. «Уголовный процесс, криминалистика, судебная экспертиза». Москва, 1996. 26 с.
3. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 510 с.
4. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
5. Ахмедшин Р. Л. Изучение личности преступника в методике расследования преступлений. Томск: Изд-во ун-та, 2000. 138 с.
6. Бахин В. П. Предмет науки криминалистики : лекция. Киев, 1999. 27 с.
7. Лук'яничков Є. Д. Є. Щодо поняття криміналістичної характеристики злочинів. Історико-правовий часопис. 2013. № 2. URL: http://historylaw.eenu.edu.ua/publ/2_2013/rozdil_iv_kriminalne_ta_kriminalno_vikonavche_pravo_kriminologija_kriminalnij_proces/e_luk_janchikov_shhodo_ponjattja_kriminalistichnoji_karakteristiki_zlochiviv/20-1-0-74
8. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособ. 3-е изд. Москва: ЮНИТА-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
9. Яблоков Н. П. Криминалистика: учебник для вузов. Москва, 2001. 718 с.
10. Кубрак П. М. Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення: зб. наук. праць. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1996. С. 78–84.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
12. Маслюк О. В. Проблеми сучасного стану боротьби з незаконним поширенням радіоактивних матеріалів в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2004. № 20. С. 228–235.
13. Криміналістика : підручник / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
14. Запотоцький А. П. Значення криміналістичної характеристики злочинів у сфері будівництва для формування методики їх розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 25–35.
15. Ейсмман А. А. Про зміст криміналістичної характеристики злочину. *Криміналістична характеристика злочину*. М., 1984. 100 с.